

SON DÖNEMDE GELİŞEN TÜRK-RUS İLİŞKİLERİNİN ENERJİ PERSPEKTİFİNDEN ANALİZİ

*Serkan Ömer ABBASİGİL

Özet

Bu çalışmada, son dönemde giderek gelişen Türk-Rus ilişkileri enerji perspektifinden incelenmiştir. Türkiye ile Rusya arasında gelişen enerji işbirliğinin hangi faktörler tarafından şekillendiği sorusunun cevabı aranmıştır. Bu doğrultuda, Türkiye'nin coğrafi önemi, artan enerji ihtiyacı ve iki ülke arasındaki karşılıklı ekonomik çıkar/fayda değişkenleri, karşılıklı bağımlılık yaklaşımı çerçevesinde analiz edilmiştir. Diğer çalışmalardan farklı olarak bu çalışmada Türk-Rus ilişkileri yalnızca enerji bağlamında ele alınmış ve güncel sayısal verilerden yararlanılmıştır. Çalışmanın sonucunda, Türkiye ile Rusya arasında enerji işbirliğinin zaman zaman yaşanan politik sorunlara rağmen geliştiği görülmüştür. Türkiye ile Rusya arasında ekonomik faktörlerin etkisiyle gelişen bu karşılıklı bağımlılık ilişkisinin enerji alanında gerçekleştirilen yeni projeler ile devam edeceği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türk-Rus İlişkileri, Enerji, Karşılıklı Bağımlılık.

Abstract

In this study, recently developed Turkish-Russian relations are examined from an energy perspective. The answer to the question of which factors shaped the emerging energy cooperation between Turkey and Russia has been sought. In this respect, Turkey's geographical importance, increasing energy needs and mutual economic benefit / benefit variables between the two countries have been analyzed within the framework of the interdependence approach. Unlike other studies, in this study, Turkish-Russian relations were handled only in the energy context and the current numerical data was used. As a result of the work, it was seen that the energy cooperation between Turkey and Russia developed from time to time despite the political problems. This interdependence relationship between Turkey and Russia, which is developed under the influence of economic factors, has reached the conclusion that it will continue with the new projects realized in the field of energy.

Key Words: Turkish-Russian Relations, Energy, Mutual Dependence.

Giriş

Türkiye ve Rusya tarihi incelendiğinde ilişkilerin her dönemde çok yoğun olduğu görülür. Çarlık Rusya'sı ve Osmanlı imparatorluğu arasındaki rekabet ve çatışma dönemlerinden farklı olarak; Kurtuluş Savaşı ile başlayan yakınlaşma süreci ile ilişkiler farklılaşmış; diplomatik ve ekonomik işbirliği sürecine girmiştir. II. Dünya Savaşı sonrası uluslararası ilişkilerde Soğuk Savaş rüzgarları sırasında Türk-Rus ilişkileri Doğu-Batı farklılaşmasındaki çıkar çatışmalarının neden olduğu kriz ve kırımlardan önemli ölçüde etkilenmiştir. Türkiye- Rusya ilişkileri, 80'lerin sonlarında kayda değer derecede ilerleme göstermiş ve iki ülke, giderek artan bir ekonomik ve ticari ilişkiye girmiştir. 2005 yılına gelindiğinde ise Mavi Akım doğalgaz boru hattı projesi, Türk-Rus ekonomik ilişkilerinde yeni bir dönemin simgesi olarak kabul edilebilir.¹ 2005'ten günümüze enerji bağlamında Rusya ile ilişkiler olumlu yönde seyrini sürdürmüştür. Ancak 24 Kasım 2015'te yaşanan uçak krizi sonrasında yaşanan siyasi kriz, ilişkileri ekonomik anlamda da baltalamasına rağmen 15 Temmuz 2016 sonrası ilişkilerde yeniden olumlu bir seyir izlenmiştir.

Ülkelerin ekonomik ve sosyal gelişimlerinin sürükleyici unsuru ve temel gereksinimlerinden biri, enerjidir. Bu nedenle, enerji kaynakları ve tedariki ile ilgili konular devletlerin politikalarını oluşturmada belirleyici unsurlar olarak öne çıkmaktadır. Bu bağlamda, devleti yönetenler, ülkelere enerjiyi kesintisiz, güvenilir, temiz ve ucuz yollardan bulmak ve kaynakları çeşitlendirmek üzere politikalar oluşturmaya çalışmaktadırlar.² Bu doğrultuda günümüzde enerji, enerji politikaları, enerji nakil hatları ve enerji kaynaklarının arz güvenliği gibi konular devletlerin varlıklarını sürdürebilmeleri için birincil derecede öneme haiz konular haline gelmiştir.³

¹ Mesut Hakkı Caşın, **Novgorod Knezliği'nden XXI. Yüzyıla Rus İmparatorluk Stratejisi**, 2. Baskı, Ankara, Atlas Kitap, 2015, ss. 568-584.

² Necdet A. Pamir, "Dünyada ve Türkiye'de Enerji, Türkiye'nin Enerji Kaynakları ve Politikaları", Mayıs, 2003, s. 1.

³ Kenan Dağcı, Efe Çaman, "Enerji Politikaları Ve Enerji Güvenliği Perspektifinden Avrupa Birliği'nin Orta Asya Politikası", **USAK**, C. VIII, Sayı: 16, 2013, s. 22.

Dünya ile paralel olarak Türkiye de giderek artan enerji ihtiyacı doğrultusunda enerji çeşitliliği ve arz güvenliği için gerekli önlemleri almak ve politikalar oluşturmak zorunluluğu içerisinde. Türkiye, toplam enerji ihtiyacının yalnızca yüzde 25'ini yerli kaynaklardan karşılayabilmektedir. Kalan bölümünü ise çeşitlilik arz eden ithal kaynaklardan karşılamak durumundadır. Türkiye'nin yeterli enerji kaynaklarına sahip olmaması ve enerji ihtiyacını karşılamada dışa bağımlılığı, Türk dış politikasını etkileyen ve şekillendiren en önemli unsurlardan biridir. Bu bağlamda Türkiye, Doğu-Batı, Kuzey-Güney enerji koridoru üzerinde konumunu güçlendirmek ve Rusya başta olmak üzere komşu ülkeler ile enerji işbirliğini geliştirmek istemektedir. Ayrıca; enerji talebinin karşılanması ve enerjide dışa bağımlılığının azaltılabilmesi için nükleer enerjiden yararlanılmasına yönelik çalışmalar da sürdürülmektedir.⁴

Türkiye'nin coğrafi konumunun kıtalararası geçiş havzasında olması, enerji bağlamında Türk-Rus ilişkilerini olumlu yönde etkilemektedir. Çünkü Türkiye bir kara ülkesi olan Rusya'nın, petrol ve doğal gaz gibi kaynaklarını güvenli bir şekilde uluslararası pazara ulaştırmada stratejik bir önemdedir. Rusya'nın deniz yoluyla enerjisi, ekonomik olarak uluslararası pazara ulaştırması için Karadeniz'den sıcak denizlere doğru açılan tek kapısı Türkiye'nin sahip olduğu İstanbul ve Çanakkale Boğazları'dır. Rusya ve Türkiye'nin iyi ilişkiler içerisinde olması günümüzde ve gelecekte, enerji açısından iki ülkenin de kazançlı çıkmasını sağlayacaktır.

Türk-Rus ilişkilerinde enerji, iki ülke arasındaki bağları ve karşılıklı çıkarları güçlendiren önemli bir unsurdur. Enerji alanındaki işbirliğinin karşılıklı çıkar temelinde daha da geliştirilmesi ve çeşitlendirilmesi bu iki ülkenin dış politikasında gelecekte de giderek artan bir öneme sahip olacaktır.⁵ Bu bağlamda Türkiye'nin enerji stratejisi, Rusya'dan doğalgaz alımını güvence altına almak; gelecekte giderek

⁴ T.C. Dışişleri Bakanlığı, "Türkiye'nin Enerji Profili Ve Stratejisi", 2016, (Çevrimiçi) http://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-enerji-stratejisi.tr.mfa, 13 Kasım 2016.

⁵ Kemal Girgin, **Ruslarla Kavga Dan Derin Ortaklığa**, 1. Baskı, İstanbul, İlgü Kültür Sanat Yayıncılık, 2014, s. 443.

artan enerji ihtiyacına çözüm yolları üretmek ve Avrupa ile hayati öneme sahip bir enerji köprüsü kurma amacı arasında denge kurmayı tesis etmektir.⁶ Türkiye, enerjide halihazırda yüzde 55 oranında Rusya'ya bağımlı durumdadır.⁷ Bu hedefler doğrultusunda Türkiye enerji gereksinimini karşılamak üzere çeşitli girişimlerde bulunmaktadır. Örneğin, Rusya ile doğalgaz ve petrol ticaretinin yanı sıra 20 milyar dolarlık Akkuyu nükleer santralının Rusya tarafından inşa edilmesi kararlaştırılmıştır.⁸ Türkiye ile Rusya arasında enerji özelinde (doğalgaz, petrol, nükleer enerji vb.) gelişen karşılıklı bağımlılık ilişkisinin gelecekte artarak devam edeceği düşünülmektedir.

Türkiye'nin Rusya ile kurduğu yakın işbirliği sadece iki ülkenin ticari verilerine yansımamakta, aynı zamanda karşılıklı ekonomik bağımlılık yaratmak suretiyle siyasi ve ekonomik bağlamda da ilişkilerin dönüşmesine katkıda bulunmaktadır.⁹ Böylece Türk-Rus iktisadi ilişkileri birbirini tamamlayıcı bir yapıya kavuşmaktadır. Türkiye'nin tüketim malları ihraç etmesi ve turizm gibi sektörlerde hizmet sunmasına karşılık; Rusya'dan yarı mamul ürünler ile petrol, doğalgaz ihraç etmesi, iki ülkenin gereksinim duyduğu mal ve hizmetleri karşılıklı olarak temin ettiğini göstermektedir. Ancak Rusya'nın ticari gelirlerinin petrol, doğalgaz gibi enerji sektörüyle bağlantılı olması, enerji kozunun siyasi amaçlı olarak kullanılması tehdidinde yol açabileceği göz ardı edilmemelidir. Buna karşın Türkiye'nin Rusya'ya uygulayabileceği yaptırımların yeterince caydırıcı olamayacağının da dikkate alınması gerekmektedir.¹⁰

Son dönemde, Türkiye'nin giderek artan enerji ihtiyacı ve bu ihtiyacını karşılamada dışa bağımlı olması Türkiye'nin yürüttüğü dış politika sürecini yakından ilgilendirmektedir. Türkiye'nin enerji ihtiyacını karşılamada yakın bir konumda olan Rusya ile ilişkileri, sayısal veriler ve jeopolitik faktörler ele alınarak enerji

⁶ Caşın, **a.g.e.**, s. 700.

⁷ EPDK: "Doğal Gaz Piyasası 2015 Yılı Sektör Raporu", 2015.

⁸ Caşın, **a.g.e.**, s. 707; EPDK, **A.g.e.**

⁹ Tuncay Babali, "The Role of Energy in Turkey's Relation with Russia and Iran", **Center For Strategic & International Studies**, 29 Mart 2012, s. 4.

¹⁰ İlder Turan, "Türk-Rus İlişkileri Sorunlar ve Fırsatlar", **BİLGESAM**, Rapor NO: 5, 23 Mayıs, 2009, ss. 64-67.

perspektifinden incelenmiştir. Rusya ve Türkiye'nin enerji işbirliğinin dolaylı olarak bir çok ülkeyi ve özellikle de Avrupa'yı etkileyeceği düşünüldüğünde çalışmanın önemi ortaya çıkmaktadır.

Bu çalışmada Türk-Rus enerji işbirliğinde hangi faktörlerin etkili olduğu sorusunun cevabı aranmıştır. Araştırma sorusunun cevabı üç bağımsız değişkenle ayrı bölümlerde ele alınmıştır. Bu değişkenler (1) Türkiye'nin coğrafi önemi, (2) Türkiye'nin artan enerji ihtiyacı ve (3) Rusya ile Türkiye arasındaki karşılıklı ekonomik çıkar/faydadır. Sonuç bölümünde ise bağımsız değişkenlerden elde edilen bulgular ortaya konmuştur.

1. Teorik Çerçeve

1.1. Literatür İncelemesi

Literatürde Türk-Rus ilişkilerine yönelik yazılmış kitaplar, makaleler ve araştırma kuruluşlarının raporları bulunmaktadır. Ancak bu yayınları çoğu yoruma dayalı olup niceliksel verilerden yoksundur. Türk-Rus ilişkileri ağırlıklı olarak politik faktörler çerçevesinde ele alınmıştır. Yapılan çalışmalarda enerji ve enerjiye ilişkin ekonomik veriler yeterli ölçüde ve güncel olarak bulunmamaktadır. Literatürde Türk Rus ilişkileri dört farklı yaklaşımla ele alınmıştır. Bu yaklaşımlar karşılıklı bağımlılık, "asimetrik" karşılıklı bağımlılık, Güçler Dengesi ve Neorealizmdir.

Literatürde karşılıklı bağımlılık çerçevesinden konuya yaklaşanlar, iki gruba ayrılmaktadır. Bunların bir kısmı Türk-Rus ilişkilerinin olumlu bir seyir izleyeceğini savunmakta; diğer kısmı ise iki ülke arasında rekabetin ve çatışma ihtimalinin yaşanabileceğini düşünmektedir. Türk-Rus ilişkilerinin seyrine olumlu yaklaşım sergileyenlere göre: Türkiye ile Rusya sadece rakip olarak görülmemelidir. Enerji açısından Türkiye'nin kârlı bir pazar olduğunun da dikkate alınması gerekmektedir. Coğrafi yakınlıktan dolayı Türkiye, Rus petrol ve doğal gazı açısından önemli bir ülkedir. Türkiye'nin dış politikasında da Rusya, enerji tedarikinde lider ülke olarak görülmekte ve ticari açıdan önemli bir partner olarak değerlendirilmektedir. Bunun yanı sıra Türkiye cephesinden Rusya, global ölçekte ABD'yi dengeleyici bir güç

olarak görülmektedir. Tüm bunlara ek olarak Türkiye ile Rusya arasında artan ticaret hacmi ve Türkiye'nin artan enerji bağımlılığı politik normalleşmeye olumlu yönde etki etmekte ve iki ülke arasında yakınlaşmaya katkı sağlamaktadır.¹¹

Özellikle AKP dönemi ile birlikte Türkiye ile Rusya arasında mavi akım başta olma üzere enerji transferinde geliştirilen işbirliği iki ülke arasındaki yakınlaşmada etkili olmuştur.¹² Ekonomide yaşanan olumlu gelişmeler ile Türkiye'nin yaşanan siyasi sorunların çözümünde yapıcı bir yaklaşım sergilemesi, Türkiye ile Rusya arasında karşılıklı bağımlık ilişkisini giderek geliştirmekte ve çok boyutlu ortaklığa dönüştürmektedir.¹³

Karşılıklı bağımlılık perspektifinden konuyu ele almakla beraber rekabet unsuruna vurgu yapanlara (rekabetçi işbirliği) göre: Türkiye ile Rusya arasında ticaret hacminin artmasına ve enerji işbirliğinin gelişmesine rağmen, Türkiye ile Rusya arasındaki rekabet, gerginlikler yaşanmasına yol açabilecektir.¹⁴ Ankara ile Moskova arasında politik nedenlerden ötürü ortaya çıkabilecek olan gerilim, enerji ilişkilerini olumsuz yönde etkileyecektir. Bu nedenle Türkiye enerji kaynaklarını çeşitlendirmek istemektedir. NABUCCO projesinin hayata geçirilmesine yönelik çalışmalar Türkiye'nin bu çabasını göstermektedir. Ancak NABUCCO projesinde karşılaşılan

¹¹ Fatma Aslı Kelkitli, "Post Cold War Turkish- Russian Relations: The Limits Of Competetion And Cooperation In Eurasia". Doktora Tezi, Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul, 2012; Mohamad Arafat., Luqman. O. Mahmood Alnuaimy, "The Turkish-Russian Relations In The Era Of AKP", *Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi*, C. XIII, Sayı: 2. 2011; Muhittin Özsağlam, "State Centric Russian Energy Policy And Rapprochement In Russia- Turkey Relations", *Sosyal Bilimler Dergisi*, C. VI, Sayı: 2, October, 2013; Bülent Aras, "Türkiye Ve Rusya Federasyonu: Çok Boyutlu Ortaklık", *SETA Analiz*, Ağustos, 2009, ss. 1-15.

¹² Arafat ve Alnuaimy, a.g.e., ss. 127.

¹³ Aras, a.g.e., ss. 4-13; Özsağlam, a.g.e., ss. 73-74.

¹⁴ Ertan Efeğil, Nezih Müsaoğlu, "Rusya Avrupa Birliği Ekseninde Türkiye'nin Enerji Politikasının Analizi", *IAUD*, Yıl: 1, Sayı: 1. 2009, s. 29; Zeliha Hodaloğulları, Aydın Aydın, "Türkiye ile Rusya Arasındaki Doğal Gaz İşbirliğinin Türkiye'nin Enerji Güvenliğine Etkisi", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. IX, Sayı: 43, Nisan, 2016, ss. 744-755; Fatih Özbay, "The Relations between Turkey and Russia in the 2000s", *Perceptions*, C. XVI, Sayı: 3, Autumn, 2011, ss. 69-89; Mitat Çelikpala, "Rekabet Ve İşbirliği İkileminde Yönünü Arayan Türk-Rus İlişkileri", *Bilgi*, Sayı: 72, Kış, 2015, ss. 117-139.

sorunlar ve ABD'nin İran'a yönelik yaptırımlarının olumsuz etkileri Türkiye'yi zor duruma düşürmektedir. Yaşanan bu gelişmeler Türkiye'nin enerji kaynaklarını çeşitlendirmede sıkıntılar yaşadığını göstermiştir.¹⁵

Türkiye ile Rusya arasında yaşanan yüzyıllardır süregelen jeopolitik mücadele Soğuk Savaş sonrası, jeoekonomik işbirliğine doğru gelişmiştir. Kurtuluş Savaşı sırasında Sovyet yardımı, 1930'lar ile 1960'lı yıllardaki sanayi işbirliği, 1984 doğalgaz anlaşması, Mavi akım projesi, 1999 yılında Ecevit'in Moskova ziyareti, 2004 yılında Putin'in Türkiye ziyareti ve nükleer santral projeleri ilişkilerin sınırlarını genişletmiştir. Türk-Rus ilişkilerinde çok boyutlu ortaklığa rağmen zaman zaman politik gerginlikler yaşanmış ve yaşanabilmektedir.¹⁶

2000'li yıllarda Türkiye'nin hızla artan enerji ihtiyacı, Putin yönetiminin başta doğal gaz olmak üzere enerji kaynaklarının ihracını ekonomi-politik öncelik olarak görmesiyle iki tarafın çıkarları örtüşmüştür. Bu süreçte Türk-Rus ilişkileri, enerji merkezli projelerin etkisi altında yürütülmüştür. Türkiye, Rusya açısından güvenilir bir müşteri, Rusya ise Türkiye için neredeyse tek güvenilir kaynak sağlayıcı ülkedir. Erken dönemde enerji bağımlılığının bir tehdit olarak görülmesine ve "asimetrik" ticari hacim ortaya çıkmış olmasına karşın; bu durum karşılıklı bağımlılık söylemi etrafında tarafların bardağın dolu tarafını önceleyen bir ilişki biçimi yaratmasına neden olmaktadır.¹⁷

Türkiye, Rusya'dan göz ardı edilemeyecek boyutta doğalgaz ithalatı yapmakta ve bunu yaparken de kesintisiz ve güvenilir enerjiye ihtiyaç duyan ülkelerin başında gelmektedir. Türkiye, enerjide Rusya'ya olan bağımlılığı dolayısıyla Rusya ile iyi ilişkiler geliştirmek zorundadır. Ancak Türkiye'nin enerji ve ekonomi alanında Rusya'ya bağımlı olması, siyasi bağımlılığa da yol açacaktır.¹⁸

Türk-Rus ilişkilerini "asimetrik karşılıklı bağımlılık" çerçevesinde değerlendirenler "asimetrik bağımlılığın" enerjide rekabeti ve iki ülke arasındaki politik gerginliği

¹⁵ Efegil ve Musaoğlu, **A.g.e.**

¹⁶ Özbay, **a.g.e.**, ss. 74-75.

¹⁷ Çelikpala, **a.g.e.**, ss.134-135.

¹⁸ Hodaloğulları ve Aydın, **a.g.e.**

engellemeyeceğini savunmaktadırlar.¹⁹ Enerji alanında Türkiye ile Rusya arasında "asimetrik bağımlılık" bulunduğu görüşünü savunanlara göre Türkiye, Rusya'ya göre daha hassas ve kırılmalıdır. Enerji ticaretindeki "asimetrik karşılıklı bağımlılık" dolayısıyla Rusya, Türkiye'ye göre daha avantajlı bir pozisyon üstlenmiştir. Rusya'nın üstlendiği bu avantajlı konum, K. Waltz'ın yapısal gerçekçi geleneği açısından bakıldığında çatışmanın da yapısal zeminini oluşturmaktadır.²⁰ Fakat Türkiye ile Rusya arasında artan siyasi gerginliğe rağmen, ekonomik ve siyasi ilişkilerin birbirinden ayrı olarak ele alınması nedeniyle ticari ilişkiler sürdürülebilmektedir.²¹

Türkiye ile Rusya arasında karşılıklı ekonomik bağımlılık ve enerji alanındaki işbirliğine rağmen, iki ülke birbirlerine rakiptir. Türkiye, Rusya dışında farklı ülkelerden alternatif enerji kaynakları aramaya devam etmekte ve kaynakları çeşitlendirmek istemektedir. Rusya ise enerji güzergahının sadece Ukranya ve Belarus'a bağlı olmasını istememektedir. Alternatif olarak Türkiye ile enerji güzergahını çeşitlendirmek istemektedir. Fakat Arap Baharı sonrası oluşan siyasi ortam ve Kafkasya özelindeki politik gerilimler bu alternatif konusunda Rusya'yı daha temkinli olmaya itmektedir. Ekonomik anlamda da Türkiye ile Rusya arasındaki "asimetrik karşılıklılık" politik gerilimlere neden olabilecektir. Sonuç olarak, Türkiye ve Rusya'nın enerjide işbirliği yapması rekabeti engellemeyecektir.²²

“Enerjide Dışa Bağımlılığının Türkiye-Rusya İlişkilerine Etkileri” adlı çalışmasında bağımlılık perspektifinden bakan Barış Doster'e göre: Rusya'nın enerji kartına sahip olması büyük bir avantajdır. Türkiye'nin enerjide Rusya'ya bağımlı olması Türk dış politikasına olumsuz yansımaktadır. Türkiye alternatif enerji kaynakları yaratmalıdır.

¹⁹ Emre İşeri, "Türkiye-Rusya Doğal Gaz Ticari İlişkilerinde Asimetrik Bağımlılık", **Journal Of Yaşar University**, Nisan Haziran, Sayı: 5, 2015, ss. 1-40; Tolga Demiryol, "Does Economic Interdependence Promote Political Cooperation? Political Cooperation? Political Economy of Russian-Turkish Energy Relations", Bordeaux **Prepared for ECPR General Conference**, 2013; Ziya Öniş, Şuhnaz Yılmaz, "Turkey and Russia in a Shifting Global Order: Cooperation, Conflict And Asymmetric Interdependence in a Turbulent Region", **The World Quarterly** 2015, Kasım, ss. 1-18.

²⁰ İşeri, A.g.e.

²¹ Öniş ve Yılmaz, a.g.e.

²² Demiryol, a.g.e.

Türkiye enerji köprüsü olmaya çabalamaktadır. Ancak, Rusya'nın yakın çevresinde izlediği dış politika şimdilik bunun imkansız olduğunu göstermektedir.²³

Türk-Rus ilişkilerine Güçler Dengesi Teorisi açısından yaklaşan Mesut Hakkı Caşın'e göre, Soğuk Savaş'ın yol açtığı ideolojik kutuplaşmalara rağmen rekabetçi işbirliği iki ülkeyi birbirine yaklaştırmıştır. Rusya ve Türkiye arasındaki ekonomik ve askeri güç dengesindeki değişiklikler Türk-Rus ilişkilerinin gidişatını belirleyen en önemli etkidir.²⁴ Yeni Gerçekçi (Neorealist) bakış açısına göre de ülkelerin gücünün başlıca ölçütü aktif askeri güç, ama aktif askeri gücün de temelinde yatan ekonomik güçtür. Türkiye ile Rusya, 2000 yılında, hemen hemen eşit ekonomik büyüklüğe sahip iken; 2012 yılında Rusya'nın ekonomik büyüklüğü, Türkiye'nin iki katını aşan bir noktaya gelmiştir. Türkiye ile Rusya arasında ilişkiler, Rusya lehine "asimetrik" bir boyut kazanmıştır. Rusya ve Gürcistan arasında kısa süreli bir çatışma yaşandığı dönemde bile Türkiye ile Rusya arasında ticaret hacminin artması ile Caşın, karşılıklı bağımlılık yaklaşımı üzerinden de konuyu irdelemiştir. İran'ın, Türkiye'ye kış aylarında gaz kesintileri uyguladığı dönemde (2008-2009 gaz krizlerinde) Rusya, Türkiye'ye karşı cömert davranarak Ankara'nın ihtiyacını karşılamıştır. Rusya "güvenilir tedarikçi" olma konusunda güven kazanmıştır. Türkiye ile Rusya, "kazan kazan" prensibi çerçevesinde hareket ederek, dengeli bir karşılıklı bağımlılık ilişkisi kurmaya yönelik adım atmıştır.²⁵

Türk Rus ilişkilerine Neo-Realist perspektiften yaklaşanlar, enerji ve ekonomik işbirliğine rağmen siyasi kaynaklı sebeplerden dolayı ilişkilerin olumsuz yönde gelişeceğini düşünmektedirler.²⁶ Şener Aktürk, çalışmasında; Türkiye ile Rusya'nın

²³ Barış Doster, "Türkiye'nin Enerjide Dışa Bağımlılığının Türkiye-Rusya İlişkilerine Etkileri", **BİLGESAM Uluslararası Enerji Güvenlik Kongresi**, 2014, ss. 599-609.

²⁴ Caşın, **a.g.e.**, ss. 690-701.

²⁵ **A.g.e.**, ss. 690-701.

²⁶ Şener Aktürk, "Türk-Rus İlişkilerinin Realist Bir Değerlendirmesi 2002-2012: Zirveden Dibe Mi?", **Hazar Raporu**, Bahar, 2013, ss. 55-70; Adam Balcer, "The Future Of Turkish-Russian Relations: A Strategic Perspective", **Turkish Policy Quarterly**, C. VIII, Sayı: 1, 2009, ss. 77-87.

Gayri Safi Yurtiçi Hasılası, askeri güç potansiyeli, iki ülkenin de zayıf ve güçlü olduğu noktalar, Neo-realizme alternatif olan yaklaşımların varsayımlarını da ele alarak siyasal ve ekonomik veriler doğrultusunda analiz yapmıştır. Türk-Rus ilişkilerinde güç dengesi, enerjiden elde ettiği gelirlerden dolayı Rusya lehine bozulmuş ve bu nedenle Türkiye, Rusya'yı tehdit olarak algılamaya başlamıştır. Türkiye ile Rusya arasında siyasal açıdan ilişkilerin kötü olduğu dönemde ticaret hacminin büyümüş olması liberal teori açısından çelişkili olarak görülmektedir. 2000'li yıllarda realist paradigma daha açıklayıcı argümanlar sunmaktadır. Buna karşın neorealizme rakip paradigmlar ise (Liberal, kurumsalcı, demokratik barış vb.) Türk-Rus ilişkilerini açıklamada yetersiz kalmaktadır.²⁷

Türkiye'nin enerji kaynaklarını çeşitlendirmek istemesi, Rusya'nın da Sovyetler sonrası nüfuzunu tekrardan kazanmak istemesinin yaratacağı siyasi ve ekonomik iklim Moskova-Ankara arasında çatışmalara neden olacaktır. Türkiye, AB'nin enerji ihtiyacını karşılamada transit konumdadır. Türkiye, ABD'nin desteği ile Bakü-Tiflis-Ceyhan ve Bakü-Tiflis-Erzurum boru hatları projeleri geliştirerek, Rusya'nın çıkarlarına aykırı hareket etmiştir. Bununla birlikte Türkiye, Rusya'dan daha hızlı gelişen ekonomisi ve nüfusu ile güçlenmektedir. Türkiye'nin bu süreçte, Kafkasya bölgesindeki Müslüman nüfusu etki altına alabileceği endişesini duyan Rusya'nın tedirginliği giderek artacaktır.²⁸

Literatürde yazılanlar ışığında kısa bir değerlendirme yapılacak olursa, Türk-Rus ilişkilerine yönelik yapılan analizlerde ağırlıklı olarak karşılıklı bağımlılığa vurgu yapıldığı görülmektedir. Türkiye ve Rusya arasında bir çok alanda yaşanan rekabetin iki ülke arasında işbirliğine engel olmadığı bir çok akademisyen tarafından dile getirilmiştir. Türk-Rus ilişkilerinde enerji işbirliğinin olumlu etkisi, karşılıklı bağımlılığı savunan akademisyenler tarafından sıklıkla vurgulanmıştır. Bağımlılık perspektifinden konuya yaklaşanlar da enerjinin önemini vurgulamakla birlikte, bu durumun Türkiye üzerinde olumsuz sonuçlar doğurabileceğini vurgulamışlardır. Neorealist yaklaşımı savunanlar ise askeri faktörlere, güç ilişkilerine ve politik

²⁷ Aktürk, a.g.e.

²⁸ Balcer, a.g.e, ss. 84-86.

rekabetin yarattığı olumsuzluklara yer vererek enerji faktörünü ikinci plana atmaktadırlar.

1.2. Metodoloji

Literatür taramasında Türk-Rus ilişkilerine yönelik olarak farklı yaklaşımlara yer verilmiş olmakla birlikte bu çalışmada, karşılıklı bağımlılık kavramı üzerinden analiz yapılacaktır. Çalışmanın bu bölümünde karşılıklı bağımlılık yaklaşımının tanımına, varsayımlarına yer verilerek Türk-Rus ilişkilerinin karşılıklı bağımlılık perspektifinden ele alınmasının nedenleri ortaya konacaktır. Karşılıklı bağımlılık kavramının ve varsayımlarının açıklanmasının ardından araştırma sorusu, hipotez ve bağımsız değişkenlere yer verilecektir.

Karşılıklı bağımlılık, analitik bir sözcük olarak, bir sistemin değişik yerlerindeki aktörlerin ya da olayların birbirlerini etkilemesi veya birbirlerine bağımlı olmasıdır.²⁹ Karşılıklı bağımlılık teorisinde; temel aktör olarak sadece devletler baz alınmamakta, çok taraflı ilişki ve etkileşimler bağlamında birden çok aktörün rol aldığı veya alabileceği siyasal etkileşim süreci olarak analiz yapılmaktadır.³⁰

Dört unsur, karşılıklı bağımlılığın boyutlarına ışık tutmaktadır. Bunlar; bağımlılığın kaynakları, faydaları, göreceli maliyetleri ve simetrisidir.³¹ Karşılıklı bağımlılıkta etkileşimlerin kaynağı;, mali, toplumsal ya da güvenlik konuları ya da sorunları olabilir. Keohane ve Nye bu etkileşimlerin karşılıklı bağımlılık çerçevesinde ele alınabilmesi için maliyet unsurunun söz konusu olması gerektiğini savunmuştur. Eğer bu karşılıklı etkileşim sadece fayda temeline dayanıyorsa ve taraflar üzerinde bir maliyete yol açmıyorsa bu karşılıklı bağımlılığın kapsamı dışında tutulmaktadır. Bağımlılık yaklaşımından farklı olarak; karşılıklı bağımlılık çift taraflı etkileşimi baz almakta olup fiziki güçle orantılı olarak görülmemektedir. Eşit güçteki ilişkiden ziyade asimetrik bir ilişkiyi ifade etmektedir. Etkinin kaynağı nominal anlamdaki

²⁹ Joseph S. Nye Jr ve David A Welch, *Küresel Çatışmayı ve İşbirliğini Anlamak*, Çev., Renan Akman, 3. Basım, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2013, s. 351.

³⁰ Arı, Tayyar: *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, 8. Baskı, Bursa, MKM Yayıncılık, 2013, s. 322.

³¹ Nye ve Welch, *a.g.e.*, s. 355.

güçten ziyade, gereksinimlerden kaynaklanan güç derecesidir.³² Zaten karşılıklı bağımlılığın sadece eşit bağımlılık durumlarında ortaya çıktığını söylemek mantıklı değildir. Çünkü böyle kusursuz bir simetri son derece nadirdir; Bir tarafın tamamen bağımlı, diğer tarafın ise hiç bağımlı olmadığı tam dengesizlik durumu içinde aynı şey geçerlidir. Asimetri, karşılıklı bağımlılık politikasının temelinde yatmaktadır.³³

Aralarında karşılıklı bağımlılık ilişkisi bulunan devletler arasında yaşanabilecek olumsuz bir gelişme her iki tarafı da etkilemektedir. Ancak bu ilişki taraflardan biri için diğerine göre daha önemlidir. A devletinin B'ye gereksinimi B devletinin A'ya gereksiniminden fazla olduğu durumda B devletinin A'ya karşı pazarlık gücünün daha fazla olduğu anlamına gelmektedir. B devleti ilişkiye son verirse bundan A daha fazla etkilenen taraf olacağından, B devleti bu ilişkinin bozulmasına A'ya göre daha az dikkat edecektir. Bu tür bir ilişki taraflardan sadece birinin diğeri üzerinde pazarlık gücüne ve belirleyici konuma sahip olduğu asimetric güç ilişkisinden farklı olarak yorumlanmaktadır. Burada ilişki çift taraflı olup her ikisi de ilişkinin bozulmasından olumsuz etkilenecektir.³⁴

Chan'ın analizi günümüzde Türk-Rus ilişkilerini oldukça başarılı bir şekilde açıkladığı görülmektedir. Enerji ithalatının yüzde 55'ini Rusya'da ithal eden, Akkuyu nükleer santralinin ihalesini Rusya'ya veren Türkiye'nin Rusya'ya gereksinimi daha fazladır. Ancak yukarıda da belirtildiği üzere enerji alanındaki işbirliği "asimetrik" yapısına rağmen; iki tarafında ilişkinin bozulmasından olumsuz etkileneceğini dikkate almak gerekmektedir. Ancak yinede karşılıklı ekonomik bağımlılığın bir silah olarak kullanılabilceğini dikkate almak gerekmektedir. Nye ve Welch'in geçmişte Sırbistan, Irak ve Libya'ya karşı ticari yaptırımların uygulandığını ifade etmesi ve karşılıklı bağımlılığın siyasi çatışmaları tam anlamıyla engellemediğine yönelik düşüncesini dikkate almak gerekmektedir.³⁵ 24 Kasım 2015 tarihinde Türkiye'nin Rus uçağını düşürmesi ve iki ülke arasında kısa süreli de olsa politik

³² Arı, **a.g.e.**, ss. 322-323.

³³ Nye ve Welch, **a.g.e.**, s. 358.

³⁴ Steve Chan, **International Relations in Perspective**. New York, Macmillian Publishing Company, 1984'den aktaran Arı, **a.g.e.**, ss. 323-324.

³⁵ Nye ve Welch, **a.g.e.**, s. 354.

gerginliklerin yaşanması; karşılıklı bağımlılığın, çatışma ihtimalini tam olarak ortadan kaldırmadığını göstermiştir.

Keohane ve Nye, bir devletin diğer bir devletin politika ve davranışlarını etkileyebilme kapasitesinin her zaman gerçek güçle orantılı olmadığını; bazı durumlarda önemli bir koza sahip küçük devletlerin de büyük devletlerin politika ve davranışlarını etkileyebilme kapasitesine sahip olabileceğini savunmuştur.³⁶ Küçük devletlerin "asimetrik karşılıklı bağımlılıkta" görece korunmasızlıklarının üstesinden gelmek için inandırıcılıklarını ve kararlılıklarını kullanabileceği ifade edilmektedir. Kanada'nın geçmişte ABD'yle yaşadığı bir çok anlaşmazlıkta üstün gelen taraf olması bu durumu açıkça göstermişti.³⁷

Karşılıklı bağımlılıkta ortak fayda ilişkilerin olumlu yönde gelişmesini sağlamaktadır. Keohane, Nye ve Welch'in yaklaşımından hareketle, Türkiye'nin de enerjide büyük ölçüde Rusya'ya bağlı olmasına karşın; coğrafi konumunun verdiği avantaj ve gelişen ekonomisiyle Rusya üzerinde etkili olabileceğini dikkate almak gerekmektedir. Böylece, Ankara ve Moskova arasında ortak fayda elde edilmesine yönelik olarak işbirliği yapılması durumunda iki tarafında kazançlı çıktığı pozitif toplamı sonuçlar elde edilebilir. Uçak krizi başta olmak üzere, Rusya ile yaşanan politik gerginliklerin kısa süre içerisinde giderilmesinde; iki ülkenin ekonomi ve enerji alanında kazan-kazan yaklaşımı çerçevesinde hareket ederek pozitif toplamı sonuçlar elde etmek istemesinin etkili olduğu sonucuna varılmaktadır.

Karşılıklı bağımlılık yaklaşımı, Türk-Rus ilişkilerini açıklamada oldukça kapsamlı bir analiz sunmaktadır. Her ne kadar ilişkinin doğası "asimetrik" bir nitelik taşısa da karşılıklı bağımlılık yaklaşımının varsaydığı üzere "asimetrik" ilişki zaten büyük ölçüde kaçınılmazdır. Türkiye'nin dezavantajlı olduğu enerji alanında gelişmeleri lehine çevirebilecek potansiyele sahip olduğunu dikkate almak gerekir. Türkiye ve Rusya ekonomik açıdan birbirlerinin ihtiyaçlarını karşılayabilecek pozisyonlardır.

³⁶ Robert O Keohane, Joseph S. Nye Jr, **Power And Interdependence: World Politics in Transition**, Little, Brown Company, Boston, 1977, ss. 11-15.

³⁷ Nye ve Welch, a.g.e., s. 361.

Bu çalışmada Türk-Rus enerji işbirliğinde hangi faktörlerin etkili olduğu ve sorusunun cevabı aranacaktır. Çalışmanın temel hipotezi, Türkiye'nin coğrafi açıdan önemi, Türkiye'nin artan enerji ihtiyacı ve Türkiye ile Rusya arasında karşılıklı ekonomik çıkarların iki ülke arasında işbirliği yapılmasına yol açtığıdır. Hipotezi oluşturan her bir bağımsız değişken, içerisinde kalitatif ve kantitatif unsurlara yer verilerek karşılıklı bağımlılık yaklaşımı çerçevesinde analiz edilecektir. Çalışmada, hazır sayısal verilere (verilerin ikincil analizi) yer verilecektir.

Son dönem Türk-Rus ilişkilerinde giderek artan karşılıklı bağımlılık ilişkisinin oluşmasında, enerji politikalarına ilişkin faktörler etkili olmaktadır. Bu faktörler; enerji açısından Türkiye'nin coğrafi önemi, Türkiye'nin artan enerji ihtiyacı ve Rusya ile Türkiye arasındaki karşılıklı ekonomik çıkar/faydadır. Bu nedenle; ilk olarak birinci değişken Türkiye'nin coğrafi konumunun önemi, ikinci değişken Türkiye'nin artan enerji ihtiyacı ve son değişken olarak da Rusya ile Türkiye arasındaki karşılıklı ekonomik çıkar/fayda incelenmiştir.

İlk değişken, enerji açısından Türkiye'nin coğrafi önemidir. Türkiye'nin, AB başta olmak üzere komşu ülkelerin enerji ihtiyaçlarının temininde büyük öneme sahip olduğu belirtilmiştir. Türkiye ve yakın çevresinden geçen ve son yapılan anlaşmalar ile gelecekte geçmesi planlanan enerji nakil hatları ve kapasiteleri hakkında bilgi verilmiştir. Bu bölümde ağırlıklı olarak nitel unsurlara yer verilmiş ve jeopolitik konumun önemi vurgulanmıştır. Türkiye'nin jeopolitik konumunun Rusya açısından yaratacağı olumlu ve olumsuz etkilere değinilecektir. Bu bölümde T.C. Enerji ve Tabii kaynaklarının ve T.C. Dışişleri Bakanlığı'nın verdiği bilgilere ve konu hakkında yazılmış olan kitaplara yer verilmiştir.

İkinci değişken, Türkiye'nin artan enerji ihtiyacıdır. Buna yönelik olarak:

- *Türkiye'nin mevcut durumda ve gelecekte tükettiği enerji miktarı,
- *Türkiye'nin gelecekte tüketeceği enerji miktarı,
- * Enerji sektöründe mevcut ithalat oranları,
- * Enerji üretiminin kaynaklara göre dağılımı,

*Enerji piyasası kaynak ülkelere göre dağılımı,

*İnşa edilmekte olan Akkuyu Nükleer Santrali'nin Türkiye'nin enerji ihtiyacını karşılama oranı,

*Türkiye'nin alternatif kaynaklardan ürettiği ve gelecekte üreteceği enerji miktarları,

*Türkiye'nin büyüme oranı,

*Türkiye'nin mevcut nüfusu ve nüfus artış oranları ve tüm bu unsurların enerji talebinde yaratacağı etkilere ilişkin bilgilere yer verilmiştir. (Yıllar itibariyle enerji talebi ve artış oranı, elektrik ürünlerinin kaynaklara göre dağılımı, 2015 Yılı Toplam Doğal Gaz Arzının Karşılandığı Kaynakların Payları, 2005-2015 Yılları Doğal Gaz İthalat Miktarları, 2015 Yılı Kaynak Ülkeler Bazında Türkiye'nin Doğal Gaz İthalatı Oranı, Yıllara Göre Türkiye Geneli Enerji İthalat/Üretim Verileri, 2003-2020 yılları arası Türkiye'nin birincil enerji talebi) tablolar, grafikler ve şekiller halinde gösterilecektir.

Bu doğrultuda kaynak olarak; EPDK, TÜİK, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı, IEA, OECD ve çeşitli araştırma kuruluşlarının yayınladığı raporlara yer verilecektir.

Üçüncü değişken olarak, Türkiye ile Rusya arasında enerji sektöründe sağlanacak olan karşılıklı ekonomik çıkar/fayda incelenecektir.

* Türkiye ile Rusya arasında enerji alanında toplam ticaret hacmi, Türkiye ve Rusya açısından ekonomik boyutunun değerlendirilmesi,

* Akkuyu Nükleer Santrali Anlaşması'nın ekonomik büyüklüğü ve Türkiye ile Rusya açısından önemi,

* Son olarak imzalanan Türk Akımı projesinin; ekonomik açıdan Türkiye ve Rusya açısından önemi gibi konulara değinilmiştir.

Bu bölümde de ekonomik boyuta ilişkin veriler (yıllara göre ithalat ve ihracat oranları, dış ticaret dengesi ve Türkiye'nin en çok ithal ettiği ürünler) tablolar ve grafikler halinde gösterilmiştir. Bu doğrultuda, T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, TÜİK, ve araştırma kuruluşlarının yayınladıkları raporlar, yerli ve yabancı medyada çıkan haberlere yer verilmiştir.

2. Türkiye'nin Coğrafi Önemi

Coğrafya, devletin iktidarını ve kudretini çeşitli biçimlerde etkiler.³⁸ Bu bağlamda uluslararası politika ve strateji konularının coğrafya verilerine göre anlatılması jeopolitik kuramla olmuştur. Bunun nedeni ise jeopolitiğin devletlerin ekonomilerinde büyük rol oynamasıdır. Coğrafi konum itibarıyla Türkiye, aynı anda birçok kıta bağlantısı kurabilen, bir çok deniz ve su yolu havzası ile birlikte doğrudan temas halinde olan ve son derece çeşitlenmiş tabii coğrafya özelliklerine sahiptir. Balkanlar ile bağlantısı Türkiye'yi Doğu Avrupa ülkesi yaparken, Ortadoğu bağlantısı Batı Asya ülkesi özelliğini ortaya çıkarmaktadır. Karadeniz üzerinden Doğu Avrupa ve Avrasya steplerine, Kafkaslar üzerinden Hazar ve Orta Asya, Doğu Akdeniz üzerinden Güney-Batı Asya ve Kuzey Afrika dengelerinde yer almaktadır. Türkiye'nin sahip olduğu Çanakkale ve İstanbul Boğazı'nın özel konumu, bu çeşitliliğe kıtalararası geçişkenliği boyutunu da katmaktadır.³⁹

Türkiye'nin jeopolitik ve jeoekonomik özelliğinin getirdiği avantaj yadsınamaz bir gerçekliktir. Türkiye gibi hemen hemen her kıyı ve kara şeridi derinlemesine bir yakın kıta havzası politikasının omurgasını oluşturacak özelliklere sahip bir ülke, kıta ölçekli politikalar açısından hem büyük avantajları hem de büyük riskleri dengeli ve uzun dönemli politikalarla sürekli bir şekilde değerlendiren bir dış politika stratejisi geliştirmek zorundadır.⁴⁰

Rusya ise jeopolitik yaklaşım zemini olarak aslen bir kara ülkesidir. Zengin doğalgaz rezervlerinin transferinde denizlere açılımında ve boru hatları ile doğalgaz aktarımında deniz kara bağlantısını sağlayacak jeopolitik öneme sahip Türkiye'ye

³⁸ Mehmet Gönübol, **Uluslararası Politika**, 2. Baskı, S. Yayınları, 1979, s. 95.

³⁹ Ahmet Davutoğlu, **Stratejik Derinlik**, 110. Baskı, İstanbul, Küre Yayıncılık, 2016, ss. 194-198.

⁴⁰ **A.g.e.**, s. 198.

stratejik olarak ihtiyaç duymaktadır.⁴¹ Dolayısıyla Rusya için Türk Boğazları, petrol ve doğal gaz trafiği açısından oldukça önemlidir. 2010 yılında 9274 adet tehlikeli madde taşıyan tanker boğazlardan geçmiştir.⁴² Ancak boğazların fiziki özelliklerinden kaynaklanan tehlikeli geçiş şartları ve boğazlarda güçlü akıntılar olması nedeniyle, Türkiye ve Rusya alternatif projeler geliştirerek enerji alanında karşılaşılan bu sorunu aşmaya ve enerji alanında işbirliğini geliştirmeye çalışmaktadırlar. Bu doğrultuda, mevcut Samsun- Ceyhan Petrol Boru Hattı ile Rusya- Türkiye Doğal Gaz Boru Hattı (Batı Hattı) ve İtalyan Eni şirketi ile birlikte Mavi Akım projeleri hayata geçirilmiştir. Son olarak da Güney Akım projesinin yerine Karadeniz üzerinden Trakya Bölgesine uzanacak olan Türk Akımı Projesi hazırlanmıştır. Bu projeye göre Türkiye üzerinden Avrupa'ya doğalgaz taşınması öngörülmüş ve yıllık 63 milyar metreküp doğalgaz taşıyacak her biri 15,75 milyar metreküp kapasiteli 4 adet deniz altı boru hattının inşası.⁴³ Ancak daha sonra yapılan anlaşmaya göre Türk Akımı projesinde taşınması planlanan doğal gaz miktarı 31.5 milyar metreküpe düşürülmüştür.

Mevcut koşullarda faaliyete olan Batı Hattı, 18 Eylül 1984 tarihinde Türkiye ile SSCB arasında imzalanan anlaşma ile yürürlüğe konmuştur. Bulgaristan sınırında Malkoçlar'dan girerek Ankara'ya uzanmakta olan bir hattıdır. Mevcut olarak 14 milyar metreküp kapasiteye sahiptir. Mavi Akım Boru Hattı da, 15 Aralık 1997 tarihinde BOTAŞ ve Gazexport arasında yapılan anlaşmaya göre Karadeniz geçişi inşa edilmiş olup bu hattan Türkiye yıllık 16 milyar metreküp doğal gaz ithal etmektedir.⁴⁴

⁴¹ Caşın, **a.g.e.**, s. 20.

⁴² T.C. Dışişleri Bakanlığı: "Türk Boğazları", (Çevrimiçi) <http://www.mfa.gov.tr/turk-bogazlari.tr.mfa>, 29 Kasım 2016.

⁴³ T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, "Uluslararası Boru Hatları ve Boru Hattı Projeleri", 2016, (Çevrimiçi) <http://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Uluslararası-Boru-Hatlari-ve-Boru-Hatti-Projeleri>, 29 Kasım 2016.

⁴⁴ T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, "Uluslararası Boru Hatları ve Boru Hattı Projeleri", 2016, (Çevrimiçi) <http://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Uluslararası-Boru-Hatlari-ve-Boru-Hatti-Projeleri>, 29 Kasım 2016.

Rusya'nın dışında, komşu veya diğer ülkelerle varılan anlaşmalar doğrultusunda Türkiye üzerinden pek çok doğal gaz ve petrol boru hattı geçmektedir. Gelecekte de yeni boru hatlarının faaliyete geçmesi planlanmaktadır. Azerbaycan'ın Şah Deniz sahasında üretilen gazın taşındığı 690 km uzunluğunda, 20 milyar metreküplük Bakü- Tiflis- Erzurum Doğalgaz Boru Hattı (BTE), 9,6 milyar metreküplük İran-Türkiye Doğalgaz Boru Hattı, ve Türkiye-Yunanistan Doğal gaz Boru Hattı faaliyette bulunmaktadır. Ayrıca 50 milyon ton kapasiteli Azerbaycan-Gürcistan-Türkiye arasındaki Bakü –Tiflis- Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı (BTC) ve günlük 500-600 bin varil petrolün Ceyhan Terminaline gönderildiği Irak-Türkiye Petrol Boru Hattı faaliyette bulunmaktadır. Bununla birlikte Azerbaycan ile Türkiye arasında imzalanan TANAP projesi ile yıllık maksimum 32 milyar metreküp kapasiteye sahip, Gürcistan sınırimızdan Yunanistan ve/veya Bulgaristan sınırimıza uzanacak yaklaşık 1850 km uzunluğunda bir boru hattının inşası planlanmaktadır. Projeye ilişkin çalışmalar Türkiye'de yerleşik ve BOTAŞ'ın yüzde 30 hisse ile ortak olduğu TANAP Doğal Gaz İletim A.Ş. tarafından sürdürülmektedir. TANAP Projesinde 2018 yılında Eskişehir ve Trakya'da belirlenen çıkış noktaları üzerinden Türkiye'ye ve 2020 yılında ise Avrupa'ya gaz arzının sağlanması hedeflenmektedir.⁴⁵ Tüm bu petrol ve doğal gaz tedarikine ilişkin projeler Türkiye'nin coğrafi açıdan önemini göstermektedir. Yukarıdaki veriler ışığında enerji tedarikinde Rusya'nın, Türkiye ve Avrupa açısından büyük önem taşıdığı görülmektedir. Ancak; Türkiye de; hem Rusya'dan hem de Azerbaycan, İran ve Irak gibi ülkelere petrol ve doğalgaz temin edebilmesi ve bu kaynakların Avrupa'ya taşınması açısından oldukça önemli bir konumdadır. Aşağıda yer alan haritada Türkiye'den geçmekte olan ve gelecekte geçmesi planlanan petrol ve doğalgaz boru hatları gösterilmektedir.

⁴⁵ T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, "Uluslararası Boru Hatları ve Boru Hattı Projeleri", 2016, (Çevrimiçi) <http://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Uluslararası-Boru-Hatları-ve-Boru-Hattı-Projeleri>, 29 Kasım 2016.

Şekil 1: Türkiye'den Geçmekte olan ve Gelecekte Geçmesi Planlanan Petrol ve Doğalgaz Boru Hatları.

Kaynak: T.C. Dışişleri Bakanlığı (2016)

3. Türkiye'nin Artan Enerji İhtiyacı

Türkiye, İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD) ülkeleri içerisinde geçtiğimiz 10 yıllık dönemde enerji talep artışının en hızlı gerçekleştiği ülke durumuna gelmiştir. Türkiye, dünyada 2002 yılından bu yana elektrik ve doğal gazda Çin'den sonra en fazla talep artış hızına sahip ikinci büyük ekonomi olmuştur.⁴⁶

⁴⁶ T.C. Dışişleri Bakanlığı: "Türkiye'nin Enerji Profili Ve Stratejisi", 2016, (Çevrimiçi) http://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-enerji-stratejisi.tr.mfa, 13 Kasım 2016.

TUİK verilerine göre Türkiye'nin yıllık yüzde 3 civarında büyüme oranına ve binde 9.8'lik nüfus artışına sahip olması, gelecekte de enerji talebini hızlı bir şekilde arttıracığı beklentisini oluşturmaktadır.⁴⁷ Yapılan projeksiyonlar bu eğilimin orta ve uzun vadede de devam edeceğini göstermektedir. Hızla artan enerji talebi neticesinde Türkiye'nin, başta petrol ve doğal gaz olmak üzere, enerji ithalatına bağımlılığı artmaktadır. Türkiye, halihazırda toplam enerji talebinin yaklaşık yüzde 25'ini yerli kaynaklardan karşılarken, kalan bölümünü çeşitlilik arz eden ithal kaynaklardan karşılamaktadır.⁴⁸

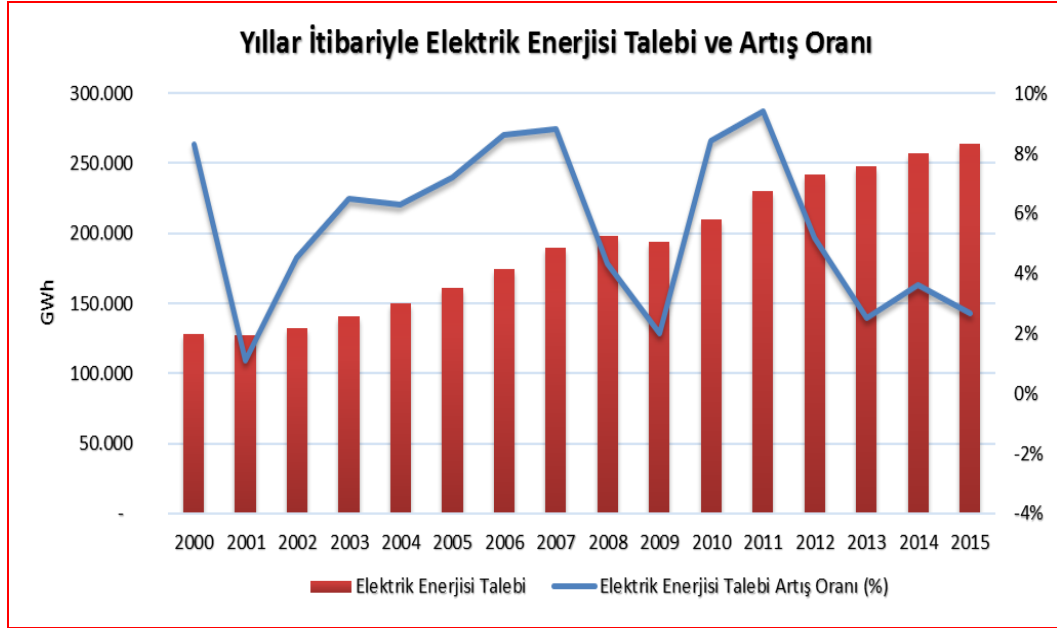
Türkiye'nin, büyük bir kısmını petrol ve doğalgaz üretiminden sağladığı enerji ve elektrik talebi artmaktadır. 2014 yılında yaklaşık 125 milyon ton petrol eşdeğerini (milyon tep) geçen yıllık enerji talebinin, yapılan projeksiyonlara göre 2023 yılında 218 milyon tep'e ulaşması beklenmektedir. Halihazırda, birincil enerji talebinin yaklaşık yüzde 35'i doğal gaz, yüzde 28,5'i kömür, yüzde 27'si petrol, yüzde 7'si hidro ve yüzde 2,5'i diğer yenilenebilir kaynaklardan karşılanmaktadır. Enerji talebiyle beraber elektrik talebi de hızla artmaktadır. 2015 yılında elektrik enerjisi talebi 264 TWh olarak gerçekleşmiştir. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı tarafından yapılan projeksiyonlara göre, 2023 yılında elektrik enerjisi talebinin 414 TWh'a yükseleceği öngörülmektedir.⁴⁹ Aşağıda yer alan tablo ve grafiklerde Türkiye'nin yıllar itibariyle elektrik enerjisi talebi ve artış oranı ile doğalgazın enerji üretimindeki payına ilişkin bilgiler yer almaktadır.

Grafik 1: Türkiye'nin Yıllar İtibariyle Elektrik Enerjisi Talebi ve Artış Oranı.

⁴⁷TUİK: 2016, (Çevrimiçi) <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>, 2 Aralık 2016.

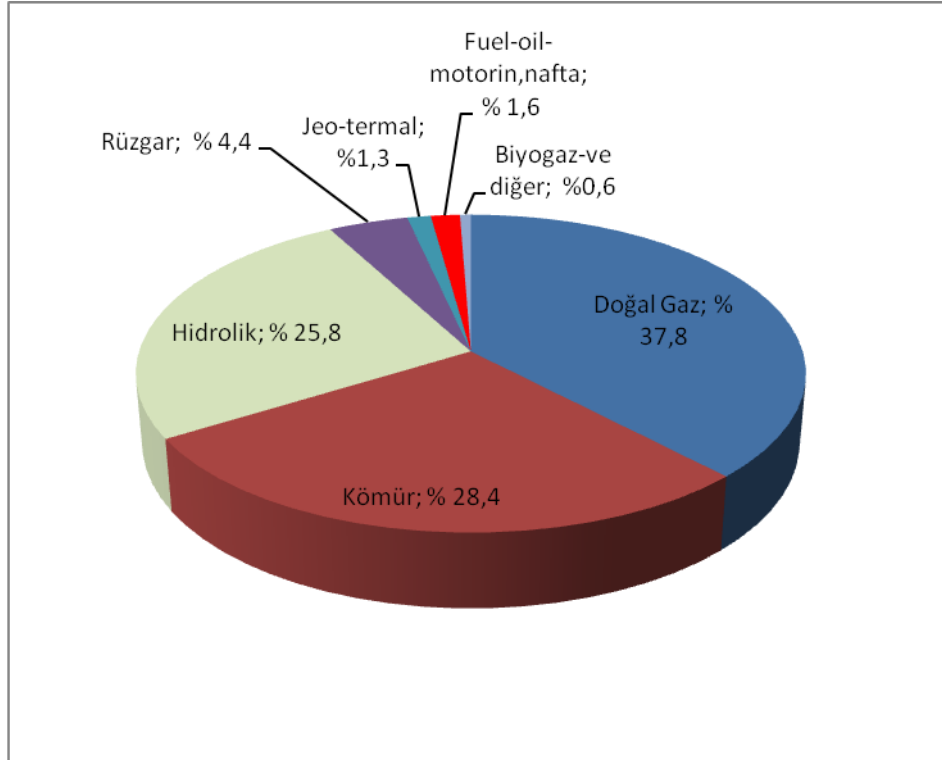
⁴⁸T.C. Dışişleri Bakanlığı: "Türkiye'nin Enerji Profili Ve Stratejisi", 2016, (Çevrimiçi) http://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-enerji-stratejisi.tr.mfa, 13 Kasım 2016.

⁴⁹ T.C. Dışişleri Bakanlığı: "Türkiye'nin Enerji Profili Ve Stratejisi", 2016, (Çevrimiçi) http://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-enerji-stratejisi.tr.mfa, 13 Kasım 2016.

Kaynak: T.C. Dışişleri Bakanlığı (2016)

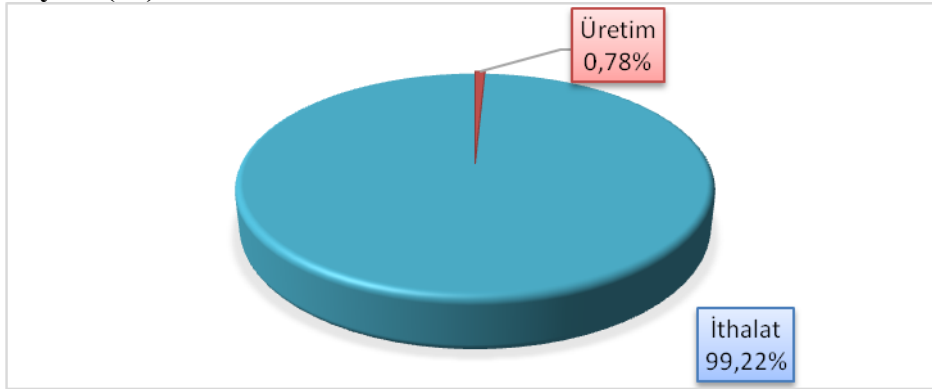
Grafik: 2 Elektrik Üretiminin Kaynaklara Göre Dağılımı 2015.

Kaynak: T.C. Dışişleri Bakanlığı'ndan alınan veriler doğrultusunda hazırlanmıştır.

Türkiye elektrik ihtiyacının ve enerji talebinin büyük bir kısmını, ithal ettiği doğal gaz aracılığıyla sağlamaktadır. Aşağıda yer alan tablo ve grafiklerde yıllara ve ülkelere göre Türkiye'nin doğalgaz ithalat miktarları ve oranlarına ilişkin bilgiler yer almaktadır.

Grafik 3: 2015 Yılı Toplam Doğal Gaz Arzının Karşılandığı Kaynakların Payları(%)

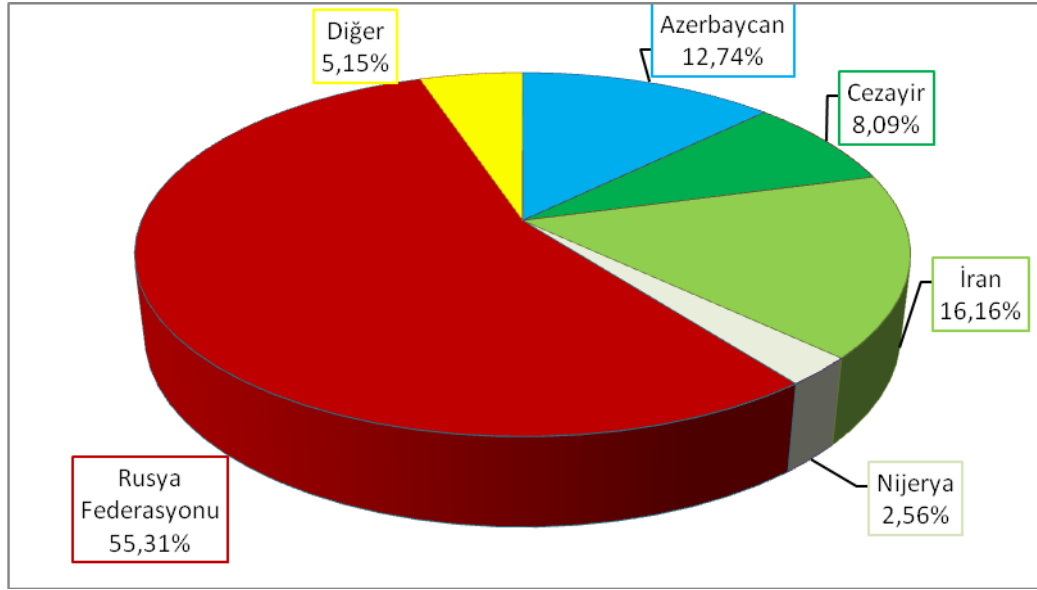
Kaynak: EPDK'dan alınan veriler doğrultusunda hazırlanmıştır.

Tablo 1: 2005-2015 Yılları Doğal Gaz İthalat Miktarları (Milyon Sm³)

	Rusya	İran	Azerbaycan	Cezayir	Nijerya	Diğer*	Toplam
2005	17.524	4.248	0	3.786	1.013	0	26.571
2006	19.316	5.594	0	4.132	1.100	79	30.221
2007	22.762	6.054	1.258	4.205	1.396	167	35.842
2008	23.159	4.113	4.580	4.148	1.017	333	37.350
2009	19.473	5.252	4.960	4.487	903	781	35.856
2010	17.576	7.765	4.521	3.906	1.189	3.079	38.036
2011	25.406	8.190	3.806	4.156	1.248	1.069	43.874
2012	26.491	8.215	3.354	4.076	1.322	2.464	45.922
2013	26.212	8.730	4.245	3.917	1.274	892	45.269
2014	26.975	8.932	6.074	4.179	1.414	1.689	49.262
2015	26.783	7.826	6.169	3.916	1.240	2.493	48.427

* Spot LNG ithalatının yapıldığı ülkeleri temsil etmektedir. * 1 Sm³ = 10,64 kWh'tır
Kaynak: EPDK'dan alınan veriler doğrultusunda hazırlanmıştır.

Grafik 4: 2015 Yılı Kaynak Ülkeler Bazında Türkiye'nin Doğal Gaz İthalatı Oranı (%)

Kaynak: EPDK'dan alınan veriler doğrultusunda hazırlanmıştır.

Yukarıda yer alan tablo ve grafiklerde görüldüğü üzere Türkiye, doğal gaz ihtiyacının hemen hemen tamamını ithal ederek karşılamaktadır. Rusya, yüzde 55.31 oranla Türkiye'nin doğalgaz ihtiyacını karşılamada önde gelen ülke konumundadır. İran, Azerbaycan, Cezayir, Nijerya ve diğer ülkelerin toplamı, Rusya'nın Türkiye'ye sağladığı doğal gaz miktarının altında kalmaktadır. Türkiye'nin Rusya'ya enerjide önemli ölçüde bağımlı olduğu görülmektedir.

Türkiye'nin artan enerji talebinin karşılanması, enerjide dışa bağımlılığın azaltılabilmesi için, enerji üretiminde nükleer enerjiden de yararlanmaya yönelik girişimlerde bulunmaya başlanmıştır. Bu çerçevede Türkiye, biri Mersin-Akkuyu'da diğeri Sinop'ta inşa edilecek iki nükleer santral ile 2023 yılı itibariyle, elektrik üretiminin yaklaşık yüzde 10'unun nükleer enerjiden karşılanması hedeflenmektedir.⁵⁰ Akkuyu ve Sinop'ta kurulacak bu santraller yılda yaklaşık 80 milyar kWh elektrik üretecektir. Bu miktarda doğalgaz üretilmesi için 16 milyar metreküp doğalgaz ithal edilmesine ve yıllık 7.2 milyar ABD Doları ödenmesine

⁵⁰ T.C. Dışişleri Bakanlığı: "Türkiye'nin Enerji Profili Ve Stratejisi", 2016, (Çevrimiçi) http://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-enerji-stratejisi.tr.mfa, 13 Kasım 2016.

tekabül etmektedir.⁵¹ Türkiye'nin elektrik talebinin 2023 yılında yaklaşık olarak 500 milyar kWh çıkması beklenmektedir. Ancak Türkiye, tüm hidroelektrik, rüzgar, güneş, jeotermal biyokütle potansiyelinin tamamını kulansa dahi, bu talebin yaklaşık yarısını karşılayabilecek potansiyele sahiptir.⁵² Aşağıda, Türkiye'nin enerji ithalat ve üretim göstergesi ile gelecekte gereksinim duyacağı enerji talebine ilişkin tablo ve grafik bulunmaktadır.

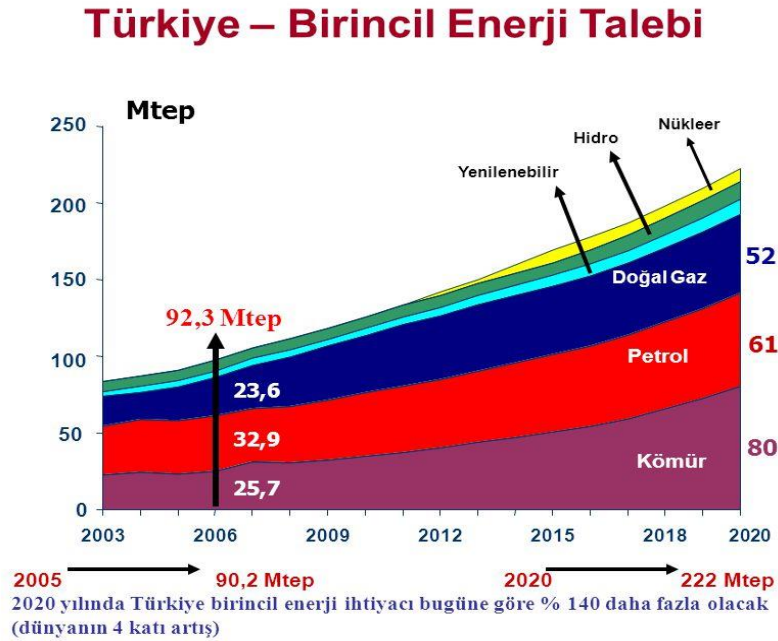
Tablo 2: Yıllara Göre Türkiye Geneli Enerji İthalat/Üretim Verileri Tablosu

Yıllar	İthalat(milyon Tep)	Üretim (Milyon Tep)
2014	93.72	31.35
2013	88.27	31.50
2012	90.15	30.72
2011	81.27	32.23
2010	75.11	32.40
2009	70.25	30.28
2008	72.52	28.98
2007	75.29	27.27

Kaynak: IEA'dan alınan veriler doğrultusunda hazırlanmıştır.

73

Grafik 5: 2003-2020 Türkiye- Birincil Enerji Talebi.

⁵¹ T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı: "Nükleer Santraller ve Ülkemizde Kurulacak Nükleer Santrale İlişkin Bilgiler", Nükleer Enerji Proje Uygulama Dairesi Başkanlığı, Yayın NO: 1, ss. 6-7.

⁵² A.g.e, ss. 6-7.

Kaynak: Aydın (2007)

Türkiye'nin enerji ithalatı ve üretim göstergesinde yer alan verileri incelendiğinde; 2014 yılı itibarıyla Türkiye toplam enerji gereksiniminin yaklaşık olarak üçte birini kendi kaynaklarından karşılayabildiği görülmektedir. Türkiye'nin enerji üretimi yıllara göre yatay bir seyir izlerken, enerji ithalatı ise 2007'den 2014 yılına kadar olan süreçte önemli bir artış göstermiştir. Grafikte görüldüğü üzere Türkiye'nin enerji talebi artan bir eğilim göstermektedir. Türkiye'nin enerji ihtiyacını karşılamada doğal gaz, petrol ve kömür gibi kaynakların önemli bir yer tutması beklenmektedir. 2020 yılında Türkiye'nin enerji talebinin 222 Mtep (Milyon Ton Eşdeğeri petrol) olacağı beklenmektedir. Yenilenebilir ve nükleer enerji kaynaklarının devreye girmesi beklentisine karşın, Türkiye'nin enerji talebini karşılamada yeterli olamayacağı öngörülebilir.

4. Karşılıklı Ekonomik Çıkarlar

Türkiye ve Rusya arasında var olan bazı görüş ayrılıklarına rağmen; tamamlayıcılık, karşılıklı çıkar ve coğrafi yakınlık gibi bazı objektif faktörler, iki ülke arasında ekonomik ilişkilerin gelişmesine ivme kazandırmaktadır. Türkiye ile Rusya'nın ekonomik ve ticari ilişkilerinin birbirini tamamlayıcı bir yapıya sahip olduğu ileri sürülmektedir. Türkiye'nin, tüketim malları ve başta müteahhitlik olmak üzere hizmet ihraç etmesi, çok sayıda Rus turisti ağırlaması buna karşın Rusya'dan yarı mamul ürünler ile petrol, doğalgaz gibi enerji kaynaklarını ithal etmesi bu tespiti doğrular niteliktedir. Ancak, Türkiye ile Rusya arasındaki ekonomik ilişkiler her zaman sorunsuz yürümekte politik nedenlerden kaynaklanan sorunlar olmakta fakat bu sorunlar zaman içerisinde çözülebilmektedir.⁵³

Türkiye ile Rusya arasındaki ticaret hacmi uzun yıllardır yüksek bir seyir izlemektedir. 2015 yılı verilerine göre Türkiye, Rusya'ya 3.588.331 milyar dolar

⁵³ Eyüp Zengin, "Türkiye Ve Rusya Federasyonu Ticari İlişkileri", *Avrasya İncelemeleri Dergisi*, C.IV Sayı: 1, 2015, ss. 77-78.

ihracat gerçekleştirmiştir. Rusya, Türkiye'nin ihracat gerçekleştirdiği ülkeler arasında 11. sırada yer almaktadır. Türkiye, Rusya'dan 20.401.757 milyar dolar ithalat gerçekleştirerek Çin ve Almanya'dan sonra en çok ithalat yaptığı ülke durumundadır. 2015 yılında yaşanan uçak krizinden önceki süreçte Rusya, Türkiye'nin en çok ithalat yaptığı ülke konumundadır. Türkiye ve Rusya arasında 25 milyar doları bulan bir ticaret hacmi bulunmaktadır. Aşağıda yer alan tabloda yıllara göre Türkiye ile Rusya arasında ithalat, ihracat oranını ve ticaret hacmi gösterilmektedir.

Tablo 3: Türkiye-Rusya Dış Ticaret Değerleri

Yıllar	İhracat	İthalat	Hacim	Denge
2006	3.237.611	17.806.239	21.043.850	-14.568.628
2007	4.726.853	23.508.494	28.235.347	-18.781.641
2008	6.483.004	31.364.477	37.847.481	-24.881.473
2009	3.202.398	19.450.085	22.652.483	-16.247.687
2010	4.628.153	21.600.641	26.228.794	-16.972.488
2011	5.992.633	23.952.914	29.945.548	-17.960.281
2012	6.680.586	26.625.286	33.305.872	-19.944.700
2013	6.964.209	25.064.214	32.028.423	-18.100.004
2014	5.943.014	25.293.392	31.239.105	-19.347.679
2015	3.588.331	20.401.757	23.990.088	-16.813.426

Kaynak: TÜİK'ten alınan veriler doğrultusunda hazırlanmıştır.

Tabloda da görüldüğü üzere 2006 yılından itibaren Türkiye ile Rusya arasındaki ticaret hacmi 20 milyar doların üzerinde seyir izlemektedir. 2009 yılında yaşanan küresel ekonomik kriz nedeniyle ticaret hacminde yaklaşık olarak 15 milyar dolarlık bir kayıp yaşanmıştır. 2009 yılından 2014 yılları arasında ise ticaret hacmi sürekli olarak yükselme kaydetmiştir. 2014 yılından itibaren Rublenin değer kaybı ve 24 Kasım 2015 uçak krizi nedeniyle sıkıntılar yaşanmasına karşın 23 milyar doların

üzerinde bir ticaret hacmi gerçekleşmiştir. Tabloda görüldüğü üzere Rusya, ticaret dengesi açısından Türkiye'ye göre daha avantajlı bir konumda gözükmektedir.

Türkiye ile Rusya arasındaki ticaret hacminin büyük çoğunluğunu doğal gaz ve petrol gibi enerjiye ilişkin kalemler oluşturmaktadır. 2014 yılında Türkiye, Rusya'dan 16.459 milyar dolar petrol ve doğal gaz ithalatı gerçekleştirmiştir. Rusya'dan gerçekleştirilen toplam ithalat içerisinde petrol ve doğalgazın payı yüzde 65.1 olarak gerçekleşmiştir. 2015 yılında ise 12 aylık kümülatif verilere göre doğalgaz ve petrol ithalatı 12.681 milyar dolara gerilemiştir. Toplam ithalat içerisindeki payı da oran olarak yüzde 58.9'a düşmüştür.⁵⁴ 2014 yılında Rus Gazprom şirketine de 10 milyar dolarlık ödeme gerçekleştirmiştir. Gazprom'un toplam ihracatındaki payı yüzde 18'i bulmuştur. Böylece Türkiye doğal gazda Almanya'dan sonra Rusya'nın en büyük ikinci müşterisi konumundadır. 2014 yılında Rusya, toplam ihracatının yüzde 5.1'ini Türkiye'ye gerçekleştirmiştir.⁵⁵ Aşağıda yer alan tabloda Türkiye'nin Rusya'dan ithal ettiği ilk üç ürünün ekonomik değeri ve toplam ithalat içerisindeki payı gösterilmiştir.

Tablo 4: Türkiye'nin Rusya'dan İthal Ettiği İlk Üç Ürün

İthal Edilen İlk Üç Ürün	2014	2015 (12 Aylık Kümülatif)
Petrol ve Doğalgaz (milyar dolar)	16.459	12.681
Pay%	65,1	58,9
Demir Çelik (milyar dolar)	1.651	2.138
Pay%	6,5	9,9
Diğer Madenler (milyar dolar)	1.450	1.174
Pay%	5,7	5,5

Kaynak: TÜİK'ten alınan veriler doğrultusunda hazırlanmıştır.

⁵⁴ Eren Demir, Rusya'nın Yapımlarının Türkiye Ekonomisine Olası Etkileri, **Türkiye İş Bankası Bilgi Notu İktisadi Araştırmalar Bölümü**, Aralık 2015, ss. 1-3.

⁵⁵ A Haber, "Rus Ekonomisi İçin Türkiye'nin Önemi Büyük", 26 Kasım 2015, (Çevrimiçi) <http://www.ahaber.com.tr/ekonomi/2015/11/26/rus-ekonomisi-icin-turkiyenin-onemi-buyuk>, 6 Aralık 2016.

Türkiye ile Rusya arasındaki enerji alışverişinin ve ekonomik ilişkilerin Türk Akımı projesi ve Akkuyu Nükleer Santrali projeleri ile gelişmesi beklenmektedir. Türkiye'nin Rusya'dan doğal gaz ithalatı iki ülke arasında imzalanan ve Aralık 2016'da TBMM'de kabul edilen Türk Akımı projesi ile daha da artacaktır. Türk Akımı'nın 19 milyar dolara mal olması beklenmektedir. Karadeniz üzerinden Türkiye ve Yunanistan'a doğru uzanacak olan hat, toplamda 31.5 milyar metreküp kapasiteye sahip olacaktır.⁵⁶ Mersin'de inşa edilecek olan Akkuyu Nükleer Enerji Santrali projesinin değeri yaklaşık olarak 20 milyar dolar olacaktır. İnşa edilecek santral 4.800 MW'a kadar kurulu güce sahip olacaktır. Santralin kullanım ömrü 60 yıldır. Üçüncü nesil VVER hafif su reaktörü tipidir (Su soğutmalı, su yavaşlatmalı, basınçlı su reaktörü). Santralin işletim sürecinde Türkiye, nükleer yakıt yenileme için Rusya'dan taze yakıt alımını sürdürecektir.⁵⁷ Proje kapsamında 117 Türk Öğrenci Mephi Üniversitesi'ne gönderilmiştir. Toplamda 600 öğrencinin Rusya'ya gönderilmesi planlanmaktadır.⁵⁸ Nükleer santralin işletme aşamasında 3.360 personel çalışacaktır.⁵⁹ Santralin inşa sürecinde de 10 bin kişiye istihdam sağlanacaktır.⁶⁰ Böylece Akkuyu Nükleer Santrali toplamda 13.360 kişinin istihdam edilmesine olanak sağlayacaktır.

Sonuç

Gelişen ve büyüyen Türkiye'nin en önemli önceliklerinden biri enerji sorunsalıdır. Türkiye, hem mevcut enerji ihtiyacını karşılamak ve hem de geleceğe yönelik enerji planlamalarını şimdiden yapmak zorundadır. Bu bağlamda, Türk-Rus ilişkileri enerji alanında; devam etmekte olan mevcut projeler ve geleceğe yönelik planlanan projeler kapsamında olumlu yönde gelişmektedir. Son dönemde Türk Akımı Projesi'nin

⁵⁶ Milliyet, "19 milyar dolarlık Türk Akımı yasalaştı", 3 Aralık 2016, (Çevrimiçi) <http://www.milliyet.com.tr/19-milyar-dolarlik-turk-akimi-ekonomi-2355233/>, 6 Aralık 2016.

⁵⁷ T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, "Akkuyu Nükleer Güç Santrali Projesi Çevresel Etki Değerlendirmesi Başvuru Dosyası", Ankara. 2011, ss. 30-32.

⁵⁸ T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, "Nükleer Güç Santralleri Ve Türkiye", Yayın NO: 2, 2013, s.19.

⁵⁹ A.g.e., ss. 30-32.

⁶⁰ Bloomberght: "Yıldız: Nükleer Santral 3500 İstihdam Yaratıyor", 21 Ocak 2013, (Çevrimiçi) <http://www.bloomberght.com/haberler/haber/1287529-yildiz-nukleer-santral-3-500-istihdam-yaratiyor>, 4 Aralık 2016.

hayata geçirilmesine yönelik olarak yürütülen çalışmalar ve Akkuyu Nükleer Santrali'nin inşasına yönelik olarak devam eden çalışmalar, enerji alanında uzun vadede her iki ülkenin işbirliğinin sürmesi gerektiğinin somut bir göstergesi olarak yorumlanabilir.

Moskova ile Ankara arasında zaman zaman politik gerginlikler yaşanmasına karşın, enerji odaklı ekonomik ilişkiler, gerginliklerin kısa sürede çözülmesine pozitif katkı sağlamaktadır. İki ülkenin Suriye meselesinin çözümüne yönelik farklı siyasi bakış açısına sahip olması ve son olarak, 24 Kasım 2015 tarihinde Türkiye'nin, Rus Uçağını düşürmesi bu politik gerginlikleri açıkça göstermiştir. Ancak, siyasi krizin yaşandığı bu dönemlerde bile Türkiye enerji ihtiyacının büyük bir kısmını Rusya'dan karşılamaya devam etmiştir. Rusya'da enerji alışverişi dışındaki bazı ticari alanlara yönelik tedbirler uygulasa da bu iki ülkenin ekonomik çıkarlarını büyük ölçüde sekteye uğratmamıştır.

Türkiye'nin coğrafi açıdan önemi, Türkiye'nin artan enerji ihtiyacı, Türkiye ile Rusya'nın karşılıklı enerji temelli ekonomik çıkarları iki ülke arasındaki ekonomik ilişkilere pozitif yönde katkı sağlamaktadır. Türkiye, Avrupa'ya doğal gaz iletiminde köprü konumdadır. Ayrıca Rusya'nın, Türkiye'nin sahip olduğu Boğazlardan sıcak denizlere sorunsuzca geçiş için duyduğu stratejik gereklilikler olumlu ilişkilerin sürdürülmesine katkı sağlamaktadır. Türkiye'nin artan enerji talebi ve bu talebini kısa süre içerisinde alternatif enerji kaynaklarında veya diğer ülkelerden karşılayamayacak olması da Türkiye'nin Rusya ile enerji alışverişini sürdürmesine neden olmaktadır. Türkiye ve Rusya'nın karşılıklı ekonomik çıkarları doğrultusunda, Türk Akımı Projesi ve Akkuyu Nükleer Santral Projelerinin hayata geçirilmesiyle iki ülke arasındaki ticaret hacmi daha da büyüyecektir.

Türk-Rus ilişkileri, Karşılıklı bağımlılık çerçevesinde değerlendirildiğinde avantajlar ve dezavantajlar bir arada bulunmaktadır. Türkiye enerji ithal eden bir ülke olması nedeniyle, Rusya karşısında daha dezavantajlı bir konumda görülmesine rağmen; coğrafi açıdan önemini ve enerji alanında Rusya'nın önemli bir müşterisi olması avantajlarını kullanarak, Rusya üzerinde etkili olabilecektir. Rusya da, Türkiye gibi

enerji güzergahı açısından önemli bir konumda bulunan ve ekonomik açıdan gelişmekte olan bir pazarı kaybetmek istememektedir. Karşılıklı bağımlılık yaklaşımının ikili ilişkilerde çift taraflı etkileşime vurgu yaparak olumsuz bir gelişmede her iki tarafında eşit düzeyde olmasa da kaybedeceği varsayımı doğrulanmaktadır.

Bu çalışmada, Türk–Rus ilişkileri spesifik olarak enerji bağlamında ele alınmıştır. Çalışmada salt enerji temelli sayısal ekonomik veriler kullanılmış, ancak; nüfus, turizm enerji dış ticaret hacmine ilişkin diğer ekonomik verilere yer verilmemiştir. Avrupa ülkeleri ve İran, Azerbaycan gibi ülkelerin olumlu ve/veya olumsuz etkilenmelerine ilişkin araştırmalar ve veriler bu çalışmada yer almamıştır. Ancak Enerji politikaları ve enerji güvenliği perspektifinden bahsi geçen ülkeleri de kapsayan geniş kapsamlı farklı çalışmalara da ihtiyaç bulunmaktadır.

Kaynakça

A Haber: "Rus Ekonomisi İçin Türkiye'nin Önemi Büyük", 26 Kasım 2015, (Çevrimiçi) <http://www.ahaber.com.tr/ekonomi/2015/11/26/rus-ekonomisi-icin-turkiyenin-onemi-buyuk>, 6 Aralık 2016.

Aktürk, Şener: "Türk-Rus İlişkilerinin Realist Bir Değerlendirmesi 2002-2012: Zirveden Dibe Mi?", **Hazar Raporu**, Bahar, 2013, ss. 55-70.

Arafat, Mohamad., Alnuaimy Luqman. O. Mahmood.: "The Turkish-Russian Relations In The Era Of AKP", *Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi*, C. XIII, Sayı: 2. 2011.

Aras, Bülent: "Türkiye Ve Rusya Federasyonu: Çok Boyutlu Ortaklık", **SETA Analiz**, Ağustos, 2009, ss. 1-15.

Arı, Tayyar: **Uluslararası İlişkiler Teorileri**, 8. Baskı, Bursa, MKM Yayıncılık, 2013, ss. 340-341.

Aydın, Murat Zekeriya: "Enerji Güvenliği ve Enerji Arzı", **Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı EMO/Aksaray**, 14 Nisan 2007.

Babali, Tuncay: "The Role of Energy in Turkey's Relation with Russia and Iran", **Center For Strategic& International Studies**, 29 Mart 2012.

Balcer, Adam: "The Future Of Turkish-Russian Relations: A Strategic Perspective", **Turkish Policy Quarterly**, C. VIII, Sayı: 1, 2009, ss. 77-87.

Bloomberght: "Yıldız: Nükleer Santral 3500 İstihdam Yaratıyor", 21 Ocak 2013, (Çevrimiçi) <http://www.bloomberght.com/haberler/haber/1287529-yildiz-nukleer-santral-3-500-istihdam-yaratiyor>, 4 Aralık 2016.

Caşın, Mesut Hakkı: **Novgorod Knezliği'nden XXI. Yüzyıla Rus İmparatorluk Stratejisi**, 2. Baskı, Ankara, Atlas Kitap, 2015.

Çelikpala, Mitat: "Rekabet Ve İşbirliği İkileminde Yönünü Arayan Türk-Rus İlişkileri", **Bilig**, Sayı: 72, Kış, 2015, ss. 117-139.

Dağcı, Kenan., Çaman Efe: "Enerji Politikaları Ve Enerji Güvenliği Perspektifinden Avrupa Birliği'nin Orta Asya Politikası", **USAK**, C. VIII, Sayı: 16, 2013, s. 22.

Davutoğlu, Ahmet: **Stratejik Derinlik**, 110. Baskı, İstanbul, Küre Yayıncılık, 2016, ss. 194-198.

Demir, Eren: "Rusya'nın Yaptırımlarının Türkiye Ekonomisine Olası Etkileri", **Türkiye İş Bankası, Bilgi Notu İktisadi Araştırmalar Bölümü**, Aralık 2015, ss. 1-3.

Demiryol, Tolga: "Does Economic Interdependence Promote Political Cooperation? Political Cooperation? Political Economy of Russian-Turkish Energy Relations", **Bordeaux Prepared for ECPR General Conference**, 2013.

Doster, Barış: "Türkiye'nin Enerjide Dışa Bağımlılığının Türkiye-Rusya İlişkilerine Etkileri", **BİLGESAM Uluslararası Enerji Güvenlik Kongresi**, 2014, ss. 599-609.

Efegil, Ertan., Musaoğlu, Nezih.: "Rusya Avrupa Birliği Ekseninde Türkiye'nin Enerji Politikasının Analizi", **IAUD**, Yıl: 1, Sayı: 1. 2009, s. 29.

EPDK: "Doğal Gaz Piyasası 2015 Yılı Sektör Raporu", 2015.

Girgin, Kemal: **Ruslarla Kavgadan Derin Ortaklığa**, 1. Baskı, İstanbul, İlgı Kültür Sanat Yayıncılık, 2014, s. 443.

Gönlübol, Mehmet: **Uluslararası Politika**, 2. Baskı, S. Yayınları, 1979, s. 95.

Hodaloğulları, Zeliha., Aydın, Aydın: "Türkiye ile Rusya Arasındaki Doğal Gaz İşbirliğinin Türkiye'nin Enerji Güvenliğine Etkisi", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C. IX, Sayı: 43, Nisan, 2016, ss. 744-755.

IEA,2016 (Çevrimiçi)

<https://www.iea.org/statistics/statisticssearch/report/?country=TURKEY&product=Indicators&year=2014>, 4 Aralık 2016.

İşeri, Emre: "Türkiye-Rusya Doğal Gaz Ticari İlişkilerinde Asimetrik Bağımlılık", **Journal Of Yaşar University**, Nisan Haziran, Sayı: 5, 2015, ss. 1-40.

Kelkitli, Fatma. Aslı: "Post Cold War Turkish- Russian Relations: The Limits Of Competetion And Cooperation In Eurasia". Doktora Tezi, Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul, 2012.

Keohane, Robert. O., Nye, Joseph S.Jr: **Power And Interdependence: World Politcs in Transition**, Little, Brown Company, Boston, 1977.

Milliyet; "19 milyar dolarlık Türk Akımı yasalaştı", 3 Aralık 2016, (Çevrimiçi) <http://www.milliyet.com.tr/19-milyar-dolarlik-turk-akimi-ekonomi-2355233/>, 6 Aralık 2016.

Nye. Joseph. S. Jr ve Welch David A.: **Küresel Çatışmayı ve İşbirliğini Anlamak**, Çev., Renan Akman, 3. Basım, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2013.

Öniş, Ziya., Yılmaz, Şuhnaz: "Turkey and Russia in a Shifting Global Order: Cooperation, Conflict And Asymetric Interdependence in a Turbulent Region", **The World Quarterly 2015**, Kasım, ss. 1-18.

Özbay, Fatih: "The Relations between Turkey and Russia in the 2000s", **Perceptions**, C. XVI, Sayı: 3, Autumn, 2011, ss. 69-89.

Özsağlam, Muhittin: "State Centric Russian Energy Policy And Rapprochement In Russia- Turkey Relations", **Sosyal Bilimler Dergisi**, C. VI, Sayı: 2, October, 2013.

Pamir, Necdet A: "Dünyada ve Türkiye'de Enerji, Türkiye'nin Enerji Kaynakları ve Politikaları", Mayıs, 2003, s. 1.

T.C. Dışişleri Bakanlığı: "Türk Boğazları", (Çevrimiçi) <http://www.mfa.gov.tr/turk-bogazlari.tr.mfa>, 29 Kasım 2016.

T.C. Dışişleri Bakanlığı: "Türkiye'nin Enerji Profili Ve Stratejisi", 2016, (Çevrimiçi) http://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-enerji-stratejisi.tr.mfa, 13 Kasım 2016.

T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı: "Nükleer Santraller ve Ülkemizde Kurulacak Nükleer Santrale İlişkin Bilgiler", **Nükleer Enerji Proje Uygulama Dairesi Başkanlığı**, Yayın NO: 1.

T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı: "Akkuyu Nükleer Güç Santrali Projesi Çevresel Etki Değerlendirmesi Başvuru Dosyası", Ankara. 2011.

T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı: "Nükleer Güç Santralleri Ve Türkiye", Yayın NO: 2, 2013, s.19.

T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı: "Uluslararası Boru Hatları ve Boru Hattı Projeleri", 2016, (Çevrimiçi) <http://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Uluslararası-Boru-Hatlari-ve-Boru-Hatti-Projeleri>, 29 Kasım 2016.

TÜİK: 2016, (Çevrimiçi) <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>, 2 Aralık 2016.

Turan, İlter: "Türk-Rus İlişkileri Sorunlar ve Fırsatlar", **BİLGESAM**, Rapor NO: 5, 23 Mayıs, 2009, ss. 64-67.

Zengin, Eyüp: "Türkiye Ve Rusya Federasyonu Ticari İlişkileri", **Avrasya İncelemeleri Dergisi**, C.IV Sayı: 1, 2015, ss. 77-78.